

AMMATTILAISET YKSILÖLLISEN VAMMAISMALLIN VALTA- ASEMAN HYVÄKSYJINÄ

Marianne Peni

Opinnäytetyö
Huhtikuu 2012
Sosiaalialan koulutusohjelma

TAMPEREEN AMMATTIKORKEAKOULU
Tampere University of Applied Sciences

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma

PENI, MARIANNE:

Ammattilaiset yksilöllisen vammaismallin valta-aseman hyväksyjinä

Opinnäytetyö 41 sivua
Huhtikuu 2012

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, mitä ammatti-ihmiset kirjoittivat vammaisten ihmisten työllistymisestä ja työnteosta Helsingin Sanomien ja Aamulehden mielipidepalstalla vuosien 2007–2011 aikana. Pyrkimyksenä oli selvittää, millaisia diskursseja näissä mielipidekirjoituksissa käytettiin. Löytyneitä diskursseja tarkasteltiin vammaisuuden yksilöllisen ja sosiaalisen mallin avulla.

Mielipidekirjoituksista löytyi viisi erilaista diskurssia. Ne olivat yksilöllinen diskurssi, taloudellisuutta ja hyötyjä painottava diskurssi, palvelujärjestelmädiskurssi, oikeuksia painottava diskurssi ja yhteiskunnallinen diskurssi. Tässä aineistossa ammatti-ihmiset käyttivät eniten yksilöllistä diskurssia. Jokainen ammatti-ihminen nosti sen kirjoituksessaan esiin, joko hyväksymällä tai kieltämällä sen. Näin ollen yksilöllinen diskurssi on näissä mielipidekirjoituksissa vallitseva. Myös taloudellisuutta ja hyötyjä painottava diskurssi nousi esiin usein ja oli siten aineistossa vallitseva. Palvelujärjestelmä- ja oikeuksia painottava diskurssi olivat nousevassa asemassa. Yhteiskunnallisen diskurssin mukaista ajattelua oli aineistossa vähiten.

Vaihtoehtoisista selityksistä huolimatta tässä opinnäytetyössä tarkastelluissa mielipidekirjoituksissa ammattilaiset tulevat hyväksyneeksi perinteisen, yksilöllisen mallin valta-aseman vammaisuuden selittäjänä.

Asiasanat: mielipidekirjoitus, diskurssianalyysi, sosiaalinen konstruktionismi, vammaisuus, vammaiset

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

PENI, MARIANNE:
Professionals Accepting the Dominance of the Individual Model of Disability

Bachelor's thesis 41 pages
April 2012

The objective of this study was to examine what professionals in the field of disabilities wrote about people with disabilities in their letters to the editors published in two major Finnish newspapers during the years 2007–2011.

The aim was to explore what kinds of discourses were used. The discourses found were examined in relation to the individual model and the social model of disability.

Five different discourses were found. They were individual discourse, benefit and profit orientated discourse, service system discourse, human right orientated discourse and societal discourse. The discourse most used by the professionals in this study was the individual one. Each of the professionals commented upon it either by accepting or denying it, and thus the individual discourse achieved a dominant position.

The benefit and profit orientated discourse was also used often, and it too achieved a dominant position. The service system discourse and the human right orientated discourse both seemed to be on the increase. The societal discourse was less used.

In spite of alternative explanations, in the letters to the editors of this study professionals in the field of disabilities accept the dominance of traditional individual model in explaining disability.

Key words: letter to the editor, discourse analysis, social constructionism, disability, people with disabilities

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN.....	7
	2.1 Tavoite ja tarkoitus.....	7
	2.2 Tiedonhankinta ja aineisto.....	8
	2.3 Analyysimenetelmät.....	8
3	SOSIAALINEN KONSTRUKTIONISMI JA DISKURSSIANALYYSI.....	10
	3.1 Sosiaalinen konstruktionismi.....	10
	3.2 Diskurssianalyysi.....	11
4	VAMMAISUUDEN MALLIT.....	13
	4.1 Yksilöllinen malli.....	14
	4.2 Sosiaalinen malli.....	15
5	MIELIPIDEKIRJOITUSTEN TARKASTELU.....	19
	5.1 Aineiston kuvaus.....	19
	5.2 Analyysin eteneminen.....	21
6	MIELIPIDEKIRJOITUSTEN DISKURSSIT.....	24
	6.1 Yksilöllinen diskurssi.....	24
	6.2 Taloudellisuutta ja hyötyjä painottava diskurssi.....	26
	6.3 Palvelujärjestelmädiskurssi.....	28
	6.4 Oikeuksia painottava diskurssi.....	29
	6.5 Yhteiskunnallinen diskurssi.....	32
7	YHTEENVETO DISKURSSEISTA.....	34
8	POHDINTA.....	38
	LÄHTEET.....	40

1 JOHDANTO

Yksi sosionomin (AMK) osaamiskompetenssi on kriittinen ja osallistava yhteiskunta-osaaminen. Sosiaalialan työtä ohjaavat lisäksi YK:n ihmisoikeuksia koskevat periaatteet, joita ovat muun muassa sosiaalisen osallisuuden edistäminen yhteiskunnassa ja syrjinnän vastustaminen. (TAMK 2012.) Työskenneltyäni vammaisten ihmisten parissa ja luettuani vuoden 2008 Yhteisvastuukeräyksen raportin (Pajunen ym. 2010) ja VATES-säätiön julkaiseman Marginaalin marginaalissa -teoksen (Ollikainen 2008) tulevana sosiaalialan ammattilaisena halusin opinnäytetyössäni tarkastella tätä ajankohtaista tilannetta: vammaisten ihmisten työttömyyttä ja heidän työllistymisensä hankaluutta. Ollikaisen mukaan vammaiset henkilöt ovat työllistymispalveluasiakkuuden marginaalin marginaalissa, suljettuna työelämän ulkopuolelle pysyvään ulkopuolisuuteen (Ollikainen 2008, 56).

Vammaiset ovat syrjässä työelämästä, vaikka heidän on todettu haluavan tehdä työtä ja pystyvän sitä tekemään (Ollikainen 2008, 17) ja vaikka heille on niin kansainvälisissä kuin kansallisissakin sopimuksissa kirjattu tasavertainen oikeus työntekoon. Suomen allekirjoittama YK:n yleissopimus vammaisten ihmisten oikeuksista kirjaa 27. artiklassaan vammaisille ihmisille yhdenvertaisen oikeuden tehdä työtä (YK yleissopimus... 2009, 60–63). Euroopan Unionin vammaispoliittinen toimintaohjelma 2006–2015 pitää työllistymistä kaikkien kansalaisten osallisuuden ja taloudellisen riippumattomuuden edellytyksenä (Euroopan neuvoston... 2006, 45–47). Suomen vammaispoliittinen ohjelma (VAMPO 2010–2015) perustuu osin edellä mainittuihin julistuksiin, ja siinä vaaditaan vammaisia työntekijöitä kohdeltavaksi yhdenvertaisesti muiden kanssa. (Vahva pohja osallisuudelle... 2010, 89–97.)

Työhön pystyviä ja haluavia vammaisia ihmisiä on tutkimuksissa arveltu olevan työmarkkinoiden ulkopuolella noin 20 000–30 000. Nykyään työstä keskusteltaessa puhutaan uhkaavasta työvoimapulasta, johon esitetään monenlaisia ratkaisuehdotuksia. Vammaisia henkilöitä ei ratkaisuehdotuksissa muisteta. (Ollikainen 2008, 17.) Jos työvoimapula todella uhkaa, myös tämä työvoimareservi olisi järkevä pyrkiä hyödyntämään.

Suomessa vammaisten ihmisten työllistymisen on sanottu olevan hankalaa lakien ja järjestelmien takia (Ollikainen 2008, 57). Lisäksi on sanottu olevan epäselvyyttä siitä, kenelle – kunnalle vai työvoimapalveluille – vammaisten työllistämisen tukeminen kuuluu (Pajunen ym. 2010, 24–28). Näiden rakenteellisten syiden lisäksi on olennaista pohdita myös sitä, mikä osuus asenteilla on vammaisten työllistymisen ongelmissa.

Vuoden 2008 Yhteisvastuu-keräyksen varoin rahoitetussa projektissa huomattiin kehitysvamma-alan työntekijöillä ja kuntapäättäjillä olevan ongelmallisia asenteita kehitysvammaisten työkykyä ja -halua kohtaan. Huomattiin myös, että kehitysvamma-alan työntekijöiden ja kuntapäättäjien ajatukset erosivat huomattavasti kehitysvammaisten omista ajatuksista, kun kyseessä oli työnteko ja sen merkitys. (Pajunen ym. 2010, 26.) Sama on huomattu muissakin tutkimuksissa: vammaiset ihmiset kertovat kokemuksistaan ja toiveistaan usein hyvin erilaista tarinaa, kuin mitä ammattilaiset ovat heistä kertoneet (Ollikainen 2008, 17; Oliver 2009).

Koska vammaisalan ammatti-ihmisillä on valtaa tehdä vammaisten ihmisten elämää koskevia päätöksiä ja esittää mediassa uskomuksiaan vammaisista ihmisistä – usein vammaisten ihmisten ohi – heidän mielipiteensä ja vammaiskäsityksensä ovat olennaisia esimerkiksi vammaisten ihmisten työllistymisen kannalta. Tämän opinnäytetyön tavoitteena onkin eritellä sitä, mitä ammatti-ihmiset vammaisista ihmisistä ajattelevat. Asiaa tarkastellaan ammatti-ihmisten kirjoittamien mielipidekirjoitusten kautta. Aineistoksi on valittu vammaisten ihmisten työnsaantia ja työttömyyttä koskevat mielipidekirjoitukset, sillä aihe on ajankohtainen. Kuten sanottua, kansainväliset ja kansalliset sopimukset ovat lähivuosina kirjanneet vammaisille tasavertaisen oikeuden työntekoon. Asia on noussut uudella tavalla esiin ja haastaa keskustelemaan, miten myös vammaiset ihmiset pääsisivät työmarkkinoille. Tilanne on otollinen tutkia, millaiset käsitykset vammaisuudesta ohjaavat ammattilaisten pohdintoja asiasta.

2 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN

2.1 Tavoite ja tarkoitus

Tässä opinnäytetyössä pyritään vaikuttamaan vammaisten ihmisten työllistymiseen, mikä on hyvin laaja aihe. Yksi keskeinen osatekijä siinä ovat ihmisten asenteet ja ajattelutavat. Erityisesti vammaisalan ammattilaiset ovat olennaisessa asemassa tällaisessa tarkastelussa, sillä heillä on enemmän valtaa suhteessa vammaisiin ihmisiin.

Edellä mainituista syistä johtuen tässä opinnäytetyössä kiinnostus kohdistuu juuri vammaisalalla toimivien ammatti-ihmisten asenteisiin ja vammaiskäsityksiin. Niitä lähestytään heidän laatimiensa mielipidekirjoitusten kautta. Tarkasteluun on valittu juuri mielipidekirjoitukset, koska esitetyt ajatukset on haluttu esiin sellaisina, kuin asianomainen ne on ilmaissut. Lehtien toimitukset saattavat toki lyhentää tai muuten muuttaa mielipidekirjoituksia. Tässä opinnäytetyössä kuitenkin uskotaan mielipidekirjoituksissa kuuluvan kirjoittajan oma ääni paremmin kuin vaikkapa toimittajien kirjoittamissa haastattelussa. Lisäksi katsotaan, ettei ole olennaista, onko mielipidekirjoituksissa välittynyt kirjoittajien vai lehdentoimituksen linja. Koska allekirjoitus on ammattilaisen, mielipideosaston lukijat niitä sellaisina pitävät ja sellaisina ne vaikuttavat lukijoiden mielipiteisiin. Ammattilaisten julkilausumille ajatuksille annetaan usein tavallisen kansalaisen mielipidettä suurempi arvo.

Tämän opinnäytetyön tavoitteeksi nousee selvittää, mitä ammatti-ihmiset kirjoittavat vammaisista ihmisistä, heidän työllistymisestään ja sen mahdollisuuksista kahden suuren päivälehdessä mielipidepalstalla viiden vuoden aikana. Tutkimuskysymykseni on seuraava:

Millaisia vammaisuuteen liittyviä diskursseja ammatti-ihmiset käyttävät vammaisten ihmisten työllistymistä koskevissa mielipidekirjoituksissaan?

Vammaisalan ammatti-ihmisillä tarkoitetaan tässä opinnäytetyössä niitä mielipidekirjoitusten laatijoita, jotka ovat kertoneet olevansa vammaisten ihmisten asioita ajavien järjestöjen edustajia, vammaisten ihmisten omien järjestöjen edustajia, viranomaisia tai muita ammattihenkilöitä.

2.2 Tiedonhankinta ja aineisto

Opinnäytetyön aineistona ovat ammatti-ihmisten kirjoittamat mielipidekirjoitukset vammaisten ihmisten työllistymisestä ja työnteosta. Mielipidekirjoitukset on kerätty Helsingin Sanomista ja Aamulehdestä vuosilta 2007–2011. Vuoden 2011 osalta aineistossa on ennen 2.10.2011 julkaistut kirjoitukset. Helsingin Sanomien osalta aineisto on kerätty sen omasta Internet-arkistosta (<http://www.hs.fi/arkisto>), Aamulehden osalta Internetissä olevasta Media-arkistosta (<http://aamulehti.tamk.fi/ma2/VisualBasic.php>).

Mielipidekirjoitukset on haettu sanoilla *vammainen* ja *mielipide*. Haun olisi voinut tehdä myös sanoilla *vammainen*, *työ* ja *mielipide*. Edellinen hakutapa oli mielestäni parempi, koska tällöin hakutuloksissa tulivat näkyviin kaikki vammaisia ihmisiä koskevat mielipidekirjoitukset. Näin voidaan nähdä myös se, paljonko vammaisten ihmisten työllistymistä koskevia mielipidekirjoituksia on kirjoitettu muihin vammaisista ihmisistä kirjoitettuihin mielipidekirjoituksiin verrattuna. Tämän opinnäytetyön tarkasteluun on rajattu ammatti-ihmisten laatimat mielipidekirjoitukset.

Mielipidekirjoituksia ei ole kirjoitettu minun pyynnöstäni, vaan ammatti-ihmiset ovat laatineet ne spontaanisti omista tavoitteista ja tarkoitusperistään käsin. Aineisto ei ole syntynyt tätä opinnäytetyötä varten, vaan se on syntynyt itsestään ja se olisi olemassa, vaikkei tätä opinnäytetyötä koskaan kirjoitettaisi. Näin ollen ammatti-ihmisten käsityksiä päästään tässä opinnäytetyössä tarkastelemaan luonnollisessa ympäristössä.

2.3 Analyysimenetelmät

Mielipidekirjoituksia tarkastellaan diskurssianalyttisen näkemyksen pohjalta. Eritellään, millaisia diskursseja eli ajattelutapoja nousee esiin ja millaisia niiden keskinäiset

suhteet tässä aineistossa ovat. Diskursseja tarkastellaan myös erilaisten vammaisuuden mallien kautta pohtien, mitkä mallit ammatti-ihmisten ajattelua näyttävät tässä aineistossa ohjaavan. Analyysin apuna käytetään lisäksi Vehkakosken luomaa jaottelua diskurssien erilaisista asemista. Diskurssi voi Vehkakosken määritelmän mukaan olla aineistossa hegemonisessa, vallitsevassa, väistyvässä, väistävässä tai nousevassa asemassa. (Vehkakoski 2006, 52.)

On syytä huomauttaa mielipidekirjoitusten olevan oma genrensä, jolla on tietyt tyypilliset piirteet. Näihin piirteisiin ei tämän työn analyysissä puututa, koska tarkoituksena ei ole tutkia mielipidekirjoituksia genrenä. Mielipidekirjoitukset nähdään tässä työssä yleisemmin vain yhdenlaisina kirjoituksina, joissa ammatti-ihmiset tulevat kertoneeksi näkemyksiään.

3 SOSIAALINEN KONSTRUKTIONISMI JA DISKURSSIANALYYSI

3.1 Sosiaalinen konstruktionismi

Sosiaalinen konstruktionismi on näkemys, jonka mukaan sisäiset ja ulkoiset syyt eivät määrää ihmistä, vaan he rakentuvat sosiaalisen vuorovaikutuksen ja kielen prosessien kautta. Se korostaa kielen konstruktivistista (rakentavaa) voimaa merkkijärjestelmänä, ei kielenkäyttäjä-yksilöiden konstruktivistista työtä. Burrin mukaan sen filosofinen pohja nousee ranskalaisilta filosofeilta Michel Foucault’ta ja Jacques Derridalta (Burr 2004, 132–133, 163; Foucault 2005, 43.).

Burrin mukaan Foucault on tuonut sosiaaliseen konstruktionismiin ajatuksen siitä, että ihmisten puhe- ja ajattelutavat vaikuttavat ihmisten kohteluun. Kielellistäminen synnyttää valtasuhteita. Ihmiset, jotka kuvataan normaalista poikkeavaksi, laitetaan erinäisten tahojen hoidettavaksi. Nämä hoitavat tahot saavat vallan vaikuttaa potilaan tai asiakkaan elämään monin tavoin. Ne saavat esimerkiksi valvoa, rajoittaa ja ohjata. Puhe- ja ajattelutapoja kutsutaan diskursseiksi (Foucault), sillä ne rakentuvat kielestä ja muista symbolisista järjestelmistä ja toimivat niiden kautta. Maailma on rakentunut kunakin ajankohdana yhteiskunnassa vallitsevien diskurssien mukaan. (Burr 2004, 133–134.)

Derridalta juontuu Burrin mukaan sosiaaliseen konstruktionismiin ajatus siitä, että kieli mahdollistaa maailman lajittelun kategorioiksi. Näiden kategorioiden nähdään kuitenkin ajan kuluessa muuttuvan ja uusien syntyvän silloin, kun sosiaaliset olosuhteetkin muuttuvat. Emme voi olla varmoja, onko kielemme avulla syntyneillä kategorioilla mitään suhdetta todellisuuteen. Tästä syystä ei nähdä olennaiseksi yrittää erottaa todellisuutta ja kielen avulla syntyneitä konstruktioita. (Burr 2004, 135–136.)

Sosiaalisen konstruktionismin edustajat ovat kiinnostuneita analysoimaan niitä diskursseja, jotka konstruoivat ihmisiä, ja pohtimaan näitä diskursseja tukevia historiallisia ja sosiaalisia ehtoja. Sosiaalisessa konstruktionismissa pidetään tärkeänä antaa tutkittaville ääni ja tutkia asioita laadullisin menetelmin luonnollisessa ympäristössä. Kriittinen sosiaalinen konstruktionismi ei tavoittele objektiivista totuutta, kuten perinteinen psykologinen ja sosiaalipsykologinen tutkimus ovat tehneet. (Burr 2004, 139–140.)

Sosiaalinen konstruktionismi mukaan tieto ja diskurssit palvelevat aina jonkun intressiä. Sosiaalinen konstruktionismi on pyrkinyt kieltämään vain yhden totuuden olemassaolon, osoittamaan vallitsevien tarkastelutapojen ongelmia ja tuomaan esiin ja vaalimaan useita erilaisia tapoja tarkastella maailmaa. Sen on tästä syystä sanottu toimivan eettisesti oikein. Sen on katsottu pystyvän puhumaan syrjäytettyjen ja alistettujen puolesta, tuomaan esiin eriarvoisuutta ja valtaa kielessä ja haastamaan alistavia käytäntöjä. (Burr 2004, 135–139; Foucault 2005; Vehkakoski 2006, 30–31.)

3.2 Diskurssianalyysi

Tässä opinnäytetyössä aineistonanalyysimenetelmänä käytetään sosiaaliskonstruktionistiseen maailmankuvaan nojaavaa diskurssianalyysia (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 9–10). Siitä käytetään myös nimeä diskurssintutkimus (Pietikäinen & Mäntynen 2009) ja kriittinen diskurssianalyysi (Vehkakoski 2006). Kaikki kolme mainittua termiä kuvaavat pääosin samanlaista suhtautumista kieleen.

Diskurssi on määritelty lausumien kokonaisuudeksi (Foucault 2005, 54–55) ja kiteytyneeksi merkityksellistämisen tavaksi, jonka kieliyhteisön jäsenet tunnistavat (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 22–28) ja joka rakentaa todellisuutta tietyllä tavalla (Jokinen, Juhila & Suoninen 1999, 21). Diskurssit voivat esiintyä aineistossa pieninä paloina, eivätkä aina selkeinä kokonaisuuksina. Saman puheenvuoron, kirjoitetun tekstin tai jopa lauseen sisällä voidaan tulla nojanneeksi useampaan kuin yhteen diskurssiin. Ne ovat teemoja tai aiheita laajempia kielen käytön alueita. Diskursseilla voidaan selittää erilaisia aiheita ja teemoja (Jokinen ym. 1999, 50–51, 59), eli esimerkiksi sitä, millaisten erilaisten diskurssien kautta ammatti-ihmiset selittävät vammaisten ihmisten työnsaannin ja työttömyyden teemaa.

Foucault’n mukaan on olemassa suhteita lausumien välillä ja siitä seuraten myös lausumaryhmien välillä. Näin silti, vaikka lausuman esittäjä ei olisi niistä tietoinen, vaikka esittäjä ei olisi sama ja vaikka esittäjät eivät tuntisi toisiaan. Näin ollen lausumia ja lausumistapahtumia ei tule tulkita tekijän – kuten tekijän tarkoitusperän tai mielentilan – kautta. Foucault painottaa, että lausumilla tai lausumaryhmillä on suhteita myös aivan toisenlaisten eli teknisten, taloudellisten, yhteiskunnallisten ja poliittisten tapahtumien

välillä: jälkimmäiset vaikuttavat siihen, millaisia lausumia minäkin aikana voi ilmaista. (Foucault 2005, 43.) Jotkut diskurssit saavat kielenkäytössä ja todellisuudessa enemmän painoarvoa. Usein nimenomaan voimakkaiden ryhmien – kuten lääketieteen – esittämät näkemykset nousevat usein vallitseviksi heikompien ryhmien – kuten vammaisten ihmisten – esittämien näkemysten ohi. (Jokinen ym. 1993, 43–44; Hammell 2006, 70.)

Diskurssianalyysi on kvalitatiivinen eli laadullinen menetelmä, jonka avulla analysoidaan niin ilmiön kielellistä mikrotasoa (yksittäisten vuorovaikutustilanteiden taso) kuin sen sosiaalisen toiminnan makrotasoa (kulttuurin ja yhteiskunnallisten instituutioiden taso). (Jokinen ym. 1993, 9–11). Foucault’lainen diskurssianalyysi on kiinnostunut makrotasosta ja pohtii, miten kielenkäyttöä laajemmat asiat – kuten taloudelliset, historialliset ja poliittiset – vaikuttavat diskurssien muotoutumiseen. Mikrotason prosessit kiinnostavat Foucault’a vain siinä mielessä, miten niissä rakennetaan toisista diskursseista toisia voimakkaampia. (Foucault 2005, 43.)

Diskurssianalyysi ei ole tiukka analyysimenetelmä, vaan se nähdään ajattelutapana tai väljänä teoreettisena viitekehyksenä. Sen muotoutumiseen ovat vaikuttaneet sosiaalipsykologia, sosiologia ja sosiaalipoliitikka. Lisäksi monet eri tieteenalat (mm. kirjallisuudentutkimus, lingvistiikka, sosiaalipsykologia, sosiaalipoliitikka) ovat käyttäneet ja siten myös määritelleet diskurssianalyysiä osin omilla tavoillaan. Tästä syystä metodisia apuvälineitä on yhtäältä lukematon määrä, toisaalta tiukkoja metodisia välineitä ei tutkimuksissa läheskään aina määritellä. Kukin tutkija löytää olennaiset seikat eli tutkittavat asiat itse aineistostaan, lukemalla sitä uudelleen ja uudelleen. (Potter & Wetherell 1987, 6; Jokinen ym. 1993, 9–11, Pietikäinen & Mäntynen 2009, 139, 168–169.)

Diskurssianalyysissä ei ole olennaista keskittyä tekstin ominaisuuksien kirjaamiseen, vaan perustellun tulkinnan tekemiseen, joka pohjaa aineiston kanssa käytyyn vuoropuheluun. (Jokinen ym. 1993, 28.) Diskursseja voidaan peilata teoreettisten käsitteiden valossa (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 140) ja teksti voidaan pyrkiä sijoittamaan sosiaaliseen, historialliseen, poliittiseen ja kulttuuriseen yhteyteen (Foucault 2005, 43; Vehkakoski 2006, 33–34).

4 VAMMAISUUDEN MALLIT

Vammaisuuden on historiallisesti nähty johtuvan monista eri syistä ja vammaisuutta on siten pyritty selittämään eri lähtökohdista käsin. Esimerkiksi Michael Oliver mainitsee kirjassaan *Understanding Disability* yksilöllisen, sosiaalisen, lääketieteellisen, hyväntekeväisyys- ja hyvinvointi-hallinnollisen mallin (vapaasti suomennettuna) (Oliver 2009, 43). Hammell (2006, 55–57) esittelee yksilöllisen ja sosiaalisen mallin lisäksi moraalliseksi eli uskonnolliseksi nimetyn mallin ja Reinikainen (2007, 33) niin sanotun suhde-mallin.

Oliver kuitenkin toteaa, että hänen mielestään vain yksilöllisessä ja sosiaalisessa mallissa on kykyä kuvata vammaisuutta. Kokonaisiksi malleiksi muut mallit eivät hänen mukaansa ole riittäviä. (Oliver 2009, 43.) Myös Vehkakoski (2006), Vehmas (2003), Hammell (2006) ja Reinikainen (2007) kuvaavat kirjoituksissaan laajimmin näitä kahta mallia. Näistä syistä myös tässä työssä käsitellään vain näitä kahta vammaisuuden malleja.

Yksilöllistä ja sosiaalista mallia eritellään seuraavissa kappaleissa, kumpaakin omaan. Yksilöllisen ja sosiaalisen mallin eroja havainnollistetaan myös Michael Oliverin luomassa taulukossa (Taulukko 1. Vammaisuuden mallit; Oliver 2009, 45). Kummastakin mallista käytetään lähdekirjallisuudessa useampia eri nimityksiä, jotka esitellään mallien kuvausten yhteydessä. Tässä työssä on valittu käytettäväksi nimitykset yksilöllinen ja sosiaalinen.

Yksilöllinen malli	Sosiaalinen malli
henkilökohtainen tragedia	sosiaalinen sorto
henkilökohtainen ongelma	sosiaalinen ongelma
yksilöllinen hoito	sosiaalinen toiminta
medikalisaatio	itseapu
ammattillinen hallitsevuus	yksilöllinen ja yhteinen vastuu
ammattilaisuus	kokemus
sopeuttaminen, mukautuminen	vaatiminen
yksilöllinen identiteetti	yhteisöllinen, yhteiskunnallinen identiteetti
ennakkoluulot	syrjintä
asenteet	käyttäytyminen
huolenpito, hoito	oikeudet
kontrolli	valinta
käytäntö	politiikka
yksilöllinen sopeutuminen	sosiaalinen muutos

Taulukko 1. Vammaisuuden mallit (Oliver 2009, 45).

4.1 Yksilöllinen malli

Vammaisuuden yksilöllinen malli (the individual model of disability) on perinteinen tapa nähdä vammaisuus. Sitä on kutsuttu myös lääketieteelliseksi malliksi. Siinä vammaisuuden lähteen ja siitä syntyvien ongelmien nähdään olevan vammaisessa yksilössä. Malli on vammakeskeinen eli vammaisten ihmisten kohtaamat ongelmat nähdään olevan seurausta siitä, että heillä on jokin vamma. On ajateltu, että vammaisen ihmisen on mahdotonta elää täyttä elämää, koska vamma rajoittaa hänen elämäänsä. Vammaisuus on nähty negatiivisena yksilöön kuuluvana asiana, henkilökohtaisena tragediana. (Vehmas 2003, 103–104; Hammell 2006, 58; Oliver 2009, 16–17, 43–44.)

Yksilöllinen malli on pitkään hallinnut niin vammaiskäytäntöjä kuin palvelujakin. Se on ollut siinä määrin vallitseva, että se on alettu nähdä jopa ainoana oikeana tapana käsittää vammaisuus. Mallissa vammaisuus on medikalisoitu ja lääketieteellisyys on korostunut. Vammaisuus on nähty sairautena, ja se on ajateltu kroonisten sairauksien tapaisena asiana. Jos vamma nähdään sairautena, sitä pyritään hoitamaan tai se pyritään parantamaan. Yksilöllisen mallin mukaisessa ajattelussa kuntoutus on nähty ikään kuin (sairaanhoidon) hoitona. Fyysiset vammat ovat kuitenkin harvoin parannettavissa eikä niitä siis voi pyrkiä parantamaan tai hoitamaan. Hoitaminen asettaa yksilön passiiviseen vastaanotta-

jan asemaan ja antaa ammattilaisuudelle sen haluaman erikoistietämyksen. (Hammell 2006, 59–60; Oliver 2009, 44–46.)

Vammaisuuden negatiivisia vaikutuksia pyritään tämän mallin mukaisella ajattelulla vähentämään toimenpiteillä, jotka kohdistuvat yksilöön. Tällaisia toimenpiteitä ovat esimerkiksi lääketieteellinen hoito, fyysinen kuntoutus ja yksilön sopeuttamiseen pyrkiminen. Keskeistä mallissa on myös ammattilaisuuden hallitsevuus: ammattilaiset nähdään vammaisuuden asiantuntijoina, usein jopa vammaisten omien kokemusten yli. (Hammell 2006, 59–60; Oliver 2009, 44–46.)

4.2 Sosiaalinen malli

Vammaisuuden yksilöllistä mallia alettiin kyseenalaistaa Englannissa 1970-lähtien. Kyseenalaistamisessa olivat mukana itse vammaiset ja heitä edustavat järjestöt. Tuolloin syntyi sosiaalinen vammaistutkimus (Disability Studies), jonka luomisessa myös Michael Oliver mukana. Hänellä itsellään on vamma, jonka seurauksena hän istuu pyörätuolissa. Sosiaalisen vammaistutkimuksen alkuaikoina hän myös opiskeli ja opetti yliopistossa ja toi näin yliopistollista näkemystä mukaan. Sosiaalisen vammaistutkimuksen myötä vammaisuudesta luotiin uudenlainen malli, joka nimettiin vammaisuuden sosiaalisesti malliksi. (Vehkakoski 2006, 18–19; Oliver 2009, 16–17.) Sitä on kutsuttu myös yhteisölliseksi (Vehmas 2003, 103–104), yhteiskunnalliseksi (Reinikainen 2007, 29), poliittiseksi (Hammell 2006, 60) ja vähemmistöryhmämalliksi (minority group model, Williams 2001, 134).

Ensimmäisen julkilausutun asunsa vammaisuuden sosiaalinen malli (the social model of disability) sai brittiläisen UPIAS-järjestön (Union of Physically Impaired Against Segregation) lausunnossa vuonna 1976. Lausunto oli nimeltään Fundamental Principles of Disability (vammaisuuden keskeiset lähtökohdat). Sen mukaan yksilön fyysinen vamma ja hänen sosiaalinen tilanteensa (vammaisuus) tulee erottaa toisistaan. Fyysinen vamma ei riitä kaventamaan yksilön mahdollisuuksia elää osallisena yhteiskunnassa. Vammaisuus aiheutuu sen sijaan siitä, ettei yhteiskunta ota huomioon ihmisiä, joilla on jokin fyysinen vamma. Yhteiskunta sulkee tällaiset ihmiset sosiaalisen elämän ulkopuolelle, ja se on sortoa. (Hammell 2006, 60–61; Oliver 2009, 42.)

Sosiaalinen malli ei näe vammaisuutta sairautena ja sen edustajat ovatkin ehdottaneet vammaisuuden tutkimuksen sijoittamista enemmän lähelle esimerkiksi ympäristötieteilä ja arkkitehtuuria kuin terveydenhuoltoa ja lääketiedettä tai jopa ympäristöministeriön vastuualueeksi terveysministeriön sijaan (Hammell 2006, 61).

Sosiaalinen malli siis näkee vammaisuuden yksilöllistä mallia vastakkaisella tavalla: sosiaalisen eksklusion pääsyy ei olekaan fyysinen vamma, vaan yhteiskunnan tavat reagoida ihmisiin, joilla on fyysinen vamma. Yhteiskunnan voidaan sanoa vammauttavan ihmisen. On tärkeää muistaa, että ympäristöksi käsitetään muukin kuin vain fyysiset asiat, kuten taloudelliset, sosiaaliset, lailliset, kulttuuriset ja poliittiset tavat. Myös ne voivat rajoittaa ihmistä. Sosiaalisen vammaismallin mukaiselle ajattelulle on Hammellin mukaan saatu todisteita tutkimuksissa: kun vammaisilta ihmisiltä itseltään on kysytty asiasta, vamman nähdään aiheuttavan haittaa eniten ympäristön rajoitusten ja asenteiden kautta. (Williams 2001, 134; Hammell 2006, 60–62; Oliver 2009, 40–43.)

Vammaisuuden sosiaalinen malli on analyysi marginalisaation, sorron, syrjinnän ja eksklusion eli vammauttamisen prosesseista, jotka vaikuttavat ihmisiin, joilla on fyysinen vamma. Sosiaaliselle mallille on erittäin keskeistä nähdä vammaisuuden tuottaminen sortona. Hyvin tärkeää sosiaaliselle mallille on myös se, että se on lähtöisin vammaisista ihmisistä itsestään ja että se edelleen kuuntelee vammaisten ihmisten omaa näkemystä. (Williams 2001, 134; Hammell 2006, 61, 67.)

Koska sosiaalinen malli näkee ongelman yhteiskunnassa, myös muutostoimenpiteet tulisi sen mukaan kohdistaa yhteiskuntaan vammaisten yksilöiden sijasta. Oliver on sitä mieltä, että yksilöllisiin ratkaisuihin investoidaan liikaa ja että niihin investoiminen on tehottomampaa kuin toimenpiteiden kohdistaminen yhteiskuntaan olisi. Esteetön ympäristö helpottaisi huomattavasti suurempaa määrää ihmisiä kuin vain yhtä vammaista yksilöä. Yhteiskunnassa on muitakin ryhmiä, joita esteettömät tilat auttaisivat toimimaan aktiivisesti. Koska yksittäisiin vammaisiin ihmisiin kohdistuvat toimenpiteet (kuten kuntoutus tai työharjoittelu) vaativat rahaa, sitä ei riitä enää ympäristöön tehtäviin muutoksiin. Vähäiset varat tulisi käyttää tehokkaasti. Myös Hammell muistuttaa, ettei yksilön kuntoutus muuta esimerkiksi ongelmallista fyysistä ympäristöä millään tavalla. Ainut, mitä perinteisellä kuntoutuksella saadaan aikaan, ovat muutokset yksilössä. Sosi-

aalisen mallin mukaan kuntoutusalan työntekijöiden tulisi keskittyä enemmän muuttamaan ympäristöä kuin yksilöä. (Hammell 2006, 67, 69; Oliver 2009, 43–46.)

Hammellin (2006, 69–70) mukaan sosiaalinen malli aiheuttaa melko voimakasta vastustusta perinteisen, yksilöllisen mallin mukaan ajattelevissa vammaisalan ammattilaisissa. On väitetty tämän johtuvan siitä, että monien kuntoutusalan ammattien olemassaolo vaatii lääketieteelliseen (eli yksilölliseen) malliin nojaamista. Näin ollen näiden ammattien edustajilla ei ole intressejä muuttaa vallitsevaa järjestystä ja ajaa sosiaalisen mallin mukaista vammaisnäkemyistä läpi, vaan ennemminkin ylläpitää tämänhetkistä järjestystä. Tämä siksi, että he haluavat säilyttää työpaikkansa, osaamisensa arvostuksen ja ammattiensa valta-aseman. Williams (2001, 135) nimeääkin lääketieteen ja sen parissa työskentelevät ihmiset keskeisimmäksi tekijäksi vammaisten ihmisten sorrossa.

Vammaisuuden sosiaalisella mallilla on Hammellin (2006, 67) mukaan tästä vastustuksesta huolimatta ollut valtava globaali vaikutus. Se on vaikuttanut lainsäädäntöön, kansainvälisiin julistuksiin ja keskusteluun, yhteisölähtöisten kuntoutusohjelmien syntyyn, inklusiivisen koulutuksen vaatimuksiin ja tutkimuskirjallisuuteen.

Vaikka yhteiskuntatieteellinen kriittinen vammaisuuden tutkimus on Teittisen mukaan vahvistunut 1990-luvulta lähtien Suomessakin, meillä on edelleen melko vähän eiläketieteellistä vammaisuuden tutkimusta. Tämä johtuu Teittisen mukaan siitä, ettei missään yliopistossa Suomessa ole laitosta, joka keskittyisi erityisesti vammaisuuden tutkimukseen. Se on yksittäisten tutkijoiden varassa, ja siksi ihmistieteelliset, akateemiset vammaisuuden teoreettiset tutkimukset ovat vähissä ja hajallaan. Lisäksi vammaisuuden tutkimuksen kautta on vaikea saada arvostusta tiedeyhteisössä, mikä sekin osaltaan on johtanut siihen, että vammaisuuden perustutkimusta on hyvin vähän. Akateemisen perustutkimuksen tulisi olla kriittistä, itsestäänselvyksiä ja moraalikäsitteitä kyseenalaistavaa ja uudenlaisia teorioita kehittävä – toisin kuin esimerkiksi selvitystyyppisten professionaalisten tutkimusten. Jos akateemista tutkimusta ei tehdä, on vaarana, ettei vallitseva ajattelutapa (tässä tapauksessa lääketieteellinen näkemys vammaisuudesta) tule muutetuksi. Vammaisuuden tutkimusta dominoivaa lääketieteellistä lähestymistapaa ei Suomessa olekaan kritisoitu tiedeyhteisössä yhtä aktiivisesti kuin esimerkiksi Isossa-Britanniassa. Osin tämä johtuu Teittisen mukaan siitä, että Suomessa esimerkiksi Kela toimii lääketieteellisen tietokäsityksen kautta ja ihmisryhmiä luokitel-

len. Lisäksi vammaisjärjestöt toimivat Suomessa usein hyvässä yhteistyössä valtion kanssa eli ovat ikään kuin puolivaltiollisia. Näin ollen niiden rooli on erikoinen suhteessa omaan tehtäväänsä eli edustamiensa vammaisten ihmisten näkökulmien esiintuomiseen ja puolustamiseen eivätkä nekään välttämättä tule kritisoineeksi yksilöllisen, lääketieteellisen mallin mukaista ajattelutapaa tarpeeksi voimakkaasti. Suomessa vammaisuuden sosiaalinen malli ei näin ollen ole saanut kovinkaan vahvaa jalansijaa. (Teittinen 2006, 15–35.)

5 MIELIPIDEKIRJOITUSTEN TARKASTELU

5.1 Aineiston kuvaus

Tämän opinnäytetyön aineisto koostuu Helsingin Sanomissa ja Aamulehdessä julkaistuista mielipidekirjoituksista, jotka koskevat vammaisia ihmisiä. Tarkasteltava ajanjakso on vuodet 2007–2011. Tänä aikana julkaistiin 512 mielipidekirjoitusta, joissa esiintyi hakusanani *vammainen*. Näistä mielipidekirjoituksista 242 julkaistiin Helsingin Sanomissa ja 270 Aamulehdessä.

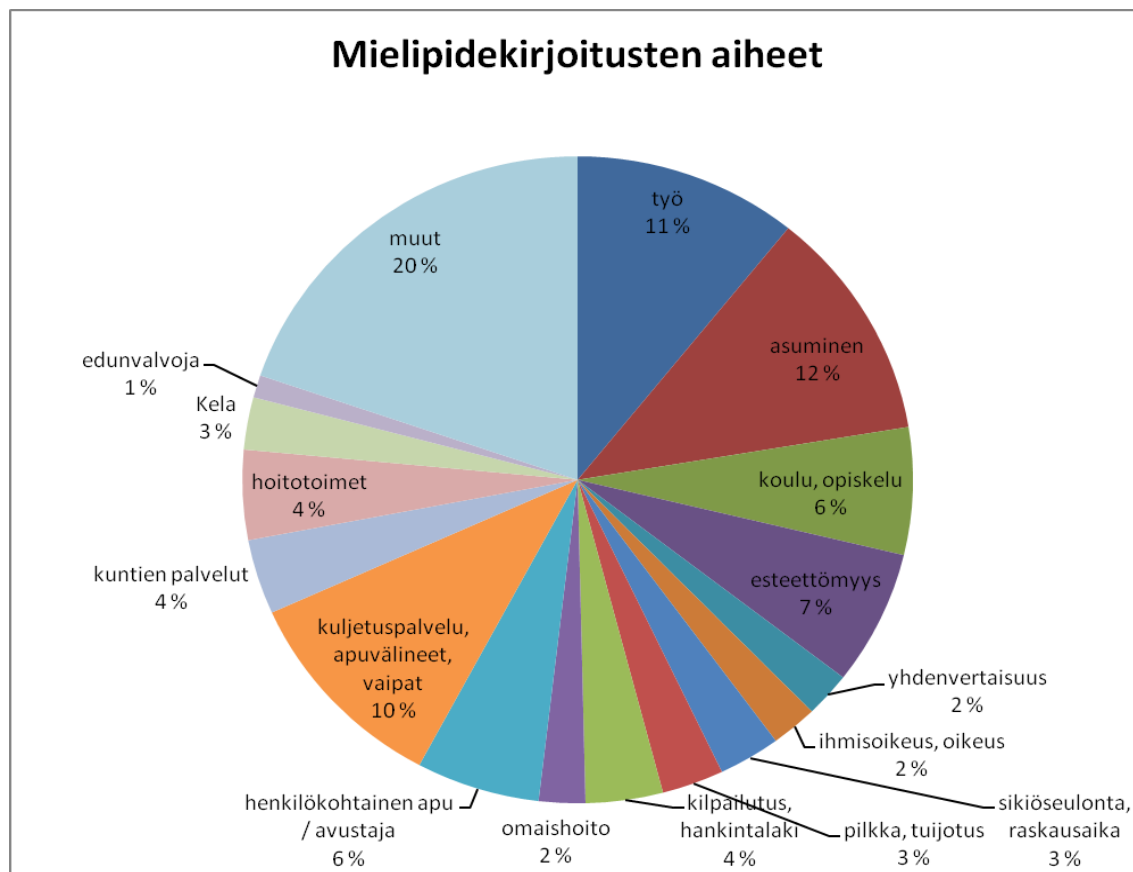
Opinnäytetyön teeman näkökulmasta rajasin tarkastelusta seuraavat tapaukset:

1. Aamulehdessä julkaistut tekstiviestit (48 kpl)
2. Helsingin Sanomien äänestykset (3 kpl)
3. Kirjoitukset, joissa *vammainen*-sana esiintyy niin sanotusti muiden surkeiden joukossa (109 kpl). Näissä kirjoituksissa ei puhuta vammaisista, vaan aivan jostain muusta aiheesta. Omalle sanomalle haetaan ikään kuin tukea mainitsemalla ryhmiä, jotka yleensä mielletään tarvitseviksi. Esimerkiksi ”Lapset, vanhukset ja vammaiset tarvitsevat huolenpitoa.”
4. Kirjoitukset, joissa kirjoittaja viittaa *vammainen*-sanalla tunne- tai asennevammaisuuteen, eli *vammainen*-sanaa ei käytetä tämän työn tarkoittamassa mielessä (13 kpl)
5. Kirjoitukset, joissa ei käsitellä vammaisuutta vaikka se mainitaan sivulauseessa. (71 kpl)

Näiden rajausten jälkeen jäljelle jäi yhteensä 268 vammaisia ihmisiä koskevaa mielipidekirjoitusta. Se on 52 % alkuperäisestä hakutuloksesta eli niistä 512 mielipidekirjoituksesta, jotka löytyivät hakusanalla *vammainen*.

Vammaisia ihmisiä koskevissa 268 mielipidekirjoituksessa käsitellyt aiheet olivat moninaiset. Ne on kategorisoitu seuraavaan kuvioon (Kuvio 1. Mielipidekirjoitusten aiheet). Kuviossa ilmaistaan, kuinka monta prosenttia kaikista mielipidekirjoituksista kä-

sitteli kyseistä aihetta. Prosenttiluvut on laskettu koko aineiston koosta eli 268 mielipidekirjoituksesta.

Kuvio 1. Mielipidekirjoitusten aiheet prosentteina 268 mielipidekirjoituksesta.

Kuviosta 1 ilmenee, että 268 mielipidekirjoituksesta 11 % eli 28 mielipidekirjoitusta käsitteli työtä. Ne oli yhtä lukuun ottamatta julkaistu Helsingin Sanomissa. Kirjoittajina olivat ammatti-ihmiset (14 kirjoitusta), vammaiset itse (6 kirjoitusta), vammaisten omaiset (1 kirjoitus) ja ulkopuoliset henkilöt (7 kirjoitusta). Ulkopuolisten luokkaan laitoin myös yhden nimettömänä kirjoitetun mielipidekirjoituksen.

Tässä opinnäytetyössä tarkastellaan niitä 14 mielipidekirjoitusta, joissa aiheena on työ ja kirjoittajana ammatti-ihminen. Ammatti-ihmisillä tarkoitetaan tässä työssä vammaisten asioita ajavien järjestöjen edustajia (8 henkilöä), vammaisten omien järjestöjen edustajia (2 henkilöä) ja muita ammattihenkilöitä (5 henkilöä). Vammaisten asioita ajavien järjestöjen edustajilla ei itsellään välttämättä ole vammaa, kun taas vammaisten

omien järjestöjen edustajilla todennäköisesti on jokin vamma. Muihin ammattihenkilöihin kuuluvat kunnan ja Kelan edustajat, ministerit ja yksi yrittäjä, joka ilmoittaa olevansa entinen vammaisten oikeuksia ajavan järjestön työntekijä.

5.2 Analyysin eteneminen

Edellä kuvasin, miten olen rajannut tämän opinnäytetyön aineistoksi ammatti-ihmisten kirjoittamat vammaisten ihmisten työnsaantia ja työttömyyttä koskevat 14 mielipidekirjoitusta. Niiden analyysi eteni seuraavasti.

Luin mielipidekirjoitukset aluksi läpi useamman kerran. Tämän jälkeen ryhdyin tekemään merkintöjä kirjoituksiin. Merkitsin sanamuotoja, ympyröin sanoja (esimerkiksi voimakkaita ilmaisuja tai korostavia tai laimentavia sanoja) ja kirjoitin marginaaleihin havaintoja. Näin etenin jokaisen kirjoituksen läpi.

Tämän jälkeen ryhdyin entistä tarkemmin lukemaan kirjoituksia läpi ja kirjoitin lauseita yksinkertaistettuina paperille. Yksinkertaistukset olivat esimerkiksi seuraavanlaisia: *valtion tukia ei osata hyödyntää, vammaisen työntekijä on tuottamaton, vammaisella on oikeus työhön*. Eri mielipidekirjoituksista löytyi osittain myös samaan yksinkertaiseen lauseeseen pelkistettäviä kohtia. Kirjasin ylös pelkistetyiksi lausumiksi myös oletuksia, joihin sanottu nojasi. Mielipidekirjoituksessa saatettiin esimerkiksi todeta: ”Vammaisten aktiivisuuden tai työkyvyn puutteella asia ei tyhjentävästi selity.”(HS 6.8.2011). Tästä syntyi kaksi pelkistystä, joista jälkimmäinen syntyy taustaoletuksesta: 1) asia ei selity vammaisten aktiivisuuden puutteella ja 2) asia selittyy vammaisten aktiivisuuden puutteella. Tällaisen oletuksen on oltava olemassa, jotta kirjoittaja voi tai hänen täytyy kieltää sen olemassaolo.

Kun olin saanut koko aineistoni käytyä läpi yllä mainitulla tavalla pelkistäen, aloin kerätä samaa aihetta koskevia pelkistyksiä luokkiin. Määrittelin, mihin luokkaan mikäkin lausuma kuuluu. Tässä vaiheessa en vielä nimennyt luokkia millään tavalla ja ne olivat ajatuksissani vielä melko yleisiä kuten ”lausumat, joissa mainitaan vammaisen”, ”lausumat, joissa esitetään jotakin työnantajista” tai ”lausumat, joissa puhutaan asenteista”. Yritin tällä tavoin hahmottaa, millaisia väitteitä kirjoittajat esittävät. Jotkin lausumat

päätyivät useampaan luokkaan. Esimerkiksi lausuma ”työnantajien asenteet estävät vammaisten työllistymistä” päättyi sekä luokkaan ”työnantajista sanottua” että luokkaan ”asenteet”.

Yhtäältä siis asettelin pelkistettyjä lausumia nimeämättömiin luokkiin niinkin yksinkertaisin perustein, kuin että lausumassa sanotaan jotakin vammaisesta eli vammaisen ihmisen mainitaan lausumassa tai että lausuma on nyky-yhteiskunnan olettamus tai periaate. Toisaalta luokittelujani ohjasivat osittain tutkimukseni taustalla olevat vammaisuuden yksilökeskeinen ja sosiaalinen malli ja sosiaalisen kuntoutuksen vaihtoehtoisissa ammattiopinnoissa käsitellyt asiat, kuten inkluusio, osallisuus, esteellisyys. En lähtenyt analysoimaan aineistoani vain siitä itsestään käsin, mutten toisaalta edennyt pelkästään jonkin mallin pohjaltakaan. Pyrin siis pysymään uskollisena aineistolleni.

Näin etenemällä lausumista muodostui 21 luokkaa, jotka kuvaavat mielipidekirjoitusten teemoja. Nimesin ne seuraavasti:

1. Yritykset, työnantajat
2. Rahalliset tuet
3. Vammaiset ihmiset
4. Laajempi valmennus
5. Yhteiskunnan yleinen tila, ”eettiset” periaatteet
6. Valtio, kunta, viranomaiset
7. Asteet (henkinen esteellisyys)
8. Työvoimahallinto, Kela
9. Termit, nimeämiset
10. Työkyvyttömyyseläke
11. Fyysinen esteellisyys
12. Vammaisten työtilanne huono, vaikea
13. Muu kuin rahallinen tuki
14. Talousnäkökulma
15. Työhönvalmentajat
16. Ennen työelämää – koulutus, ohjaus
17. Väärät vaikutelmat oman työn vaativuudesta
18. Sekalaiset, mutta aiheeseen liittyvät

- 19. Kuntoutus
- 20. Kilpailutus
- 21. Slovenian malli esittelyssä

Näistä luokista analyysi eteni kohti diskursseja. Luokkien sisällä lausumat olivat osin erilaisia ja useammassa luokassa saattoi olla aineksia samaan diskurssiin. Esimerkiksi yksilöllisen diskurssin mukaisia lausumia esiintyi muissakin kuin vain luokassa 3. Vammaiset ihmiset. Diskursseja etsiessäni ja nimetessäni luin luokittelujeni ja pelkistyksieni lisäksi jälleen myös alkuperäisiä mielipidekirjoituksia. Peilasin kirjoituksia ja pelkistettyjä lausumia niihin teorioihin, joita olen tässä opinnäytetyössä kuvannut luvuissa 3 ja 4.

Mielipidekirjoituksista alkoi hahmottua viisi erilaista vammaisuuteen liittyvää diskursia. Esittelen ne seuraavassa siten, että jokainen niistä muodostaa oman alalukunsa.

6 MIELIPIDEKIRJOITUSTEN DISKURSSIT

Ammatti-ihmisten laatimissa vammaisten ihmisten työllistymistä koskevissa 14 mielipidekirjoituksessa erottui viisi erilaista vammaisuuteen liittyvää diskurssia, jotka nimesin. Ne ovat yksilöllinen, taloudellisuutta ja hyötyjä painottava, palvelujärjestelmädiskurssi, oikeuksia painottava ja yhteiskunnallinen diskurssi. Seuraavissa alaluvuissa nämä viisi diskurssia esitellään tarkemmin. Kustakin kuvataan sen sisältöä ja käyttäjiä ja pohditaan sen asemaa ja yleisyyttä aineistossa. Kunkin diskurssin kohdalla pohditaan myös sitä, mikä vammaisuuden malli kyseisen diskurssin taustalla vaikuttaa. Kuvauksiin on nostettu esimerkeiksi suoria lainauksia mielipidekirjoituksista.

6.1 Yksilöllinen diskurssi

Yksilöllisen diskurssin mukainen ajattelu nousee vammaisuuden yksilöllisestä mallista. Työnsaanti ja työttömyys nähdään tässä diskurssissa vammaisen yksilön henkilökohtaisena ongelmana eikä esimerkiksi yhteiskunnallisista järjestelyistä johtuvana tai sortona.

Monissa tarkastelun kohteena olleissa mielipidekirjoituksissa esitetään väitteitä vammaisten ihmisten työkyvystä, työhaluista, aktiivisuudesta, funktiosta työnantajalle tai valtiolle, tuentarpeesta, toiveista, koulutuksesta, osaamisesta, työnteosta, opiskelusta, uskalluksesta, motivaatiosta, esimerkkinä olemisesta, jaksamisesta, eläkeasioista ja sairastamisesta. Myös siitä kirjoitetaan, ovatko yksittäiset vammaiset työntekijät poikkeuksia tai onko yksittäisen vammaisen ihmisen työllistyminen ihme.

Olen tähän poiminut muutaman esimerkin yksilöllisen diskurssin mukaisista lausumista:

”Vammaisissa ihmisissä on paljon koulutettuja ja osaavia ihmisiä, jotka ovat tahtomattaan työelämän ulkopuolella, vieläpä usein koko elämänsä ajan.”

(HS 16.11.2010)

”liikuntavammaisten joukossa on hyvin koulutettuja henkilöitä, joilla on vahva motivaatio päästä työelämään.”

(HS 23.4.2007)

”Vammaisten aktiivisuuden tai työkyvyn puutteella asia ei tyhjentävästi selity.”

(HS 6.8.2011)

”Oikein ajoitetulla ja kohdennetulla kuntoutuksella mahdollistetaan monien vammaisten sijoittuminen työelämään.”

(HS 21.6.2010)

”Tuet - - - antavat vammaiselle ihmiselle mahdollisuuden päästä näyttämään osaamisensa.”

(HS 3.2.2007)

Vammaisten ihmisten nähdään tarvitsevan tukea työllistyäkseen. Valtion on myönnettävä työnantajalle rahallista tukea tai työhönvalmentajien on tuettava vammaista ihmistä muunlaisin keinoin työpaikalla. Tehokkaina tukikeinoina pidetään yksilöön kohdistuvia toimenpiteitä. Tuet myönnetään kustakin vammaisesta työntekijästä erikseen. Tällainen ajattelu nojaa selvästi yksilölliseen malliin. Sosiaalisessa mallissaan Oliver (2009, 45–46) nimittäin kyseenalaistaa tällaisten yksilöön kohdistuvien panostusten järkevyyden tai taloudellisen kannattavuuden.

Yksilöllinen diskurssi tulee jollain lailla näkyväksi jokaisessa mielipidekirjoituksessa. Kaikki kirjoittajat ottavat siihen jollain lailla kantaa vaikka eivät sitä nimeäkään. Siihen uskotaan, sitä epäillään tai se kielletään. Tästä syystä on perusteltua sanoa, että tämä diskurssi saa mielipidekirjoituksissa hegemonisen eli hallitsevan ja ylivaltaisen tai vähintään vallitsevan aseman (kts. termeistä Vehkakosken 2006, 52 jaottelu).

6.2 Taloudellisuutta ja hyötyjä painottava diskurssi

Aineistosta erottuu omanlaisenaan diskurssina taloudellisuutta ja hyötyjä pohtiva kirjoittelu. Diskurssin voisi nimetä myös taloudellisen taakan ja hyödyttömyyden (tai jopa haitallisuuden) diskurssiksi. Vammaisen ihmisen työllistäminen nähdään taloudellisesti kannattamattomana ja tuottamattomana niin yhteiskunnalle, yritykselle kuin vammaiselle yksilöllekin. Diskurssin mukaan vammaisen ihminen on taakka ja menoerä yhteiskunnalle, riski ja rasite työnantajille. Nostan seuraavaksi mielipidekirjoituksista esiin tätä diskurssia kuvaavia esimerkkejä.

”Yhteiskunnan tuki mielletään liian usein pelkäksi kustannuskompensatioksi, myötajäiseksi, jonka työnantaja saa ottaessaan itselleen uuden (tuottamattoman?) työntekijän.”

(HS 6.8.2011)

”Asenteellisella puolella esteenä on esimerkiksi työnantajien suhtautuminen epäluuloisesti vammaisiin työntekijöihin taloudellisten riskien pelossa.”

(HS 23.4.2007)

”Työssäkäyvä vammaisen tuo kunnalle verotuloja työstään, eikä ole vain passiivinen etujen vastaanottaja ja palveluiden käyttäjä.”

(HS 23.4.2007)

”Vammaisen työntekijän rekrytointi on riski, koska jos työntekijä joutuu töissä ollessaan työkyvyttömyys- tai sairauseläkkeelle, eläkevastuu siirtyy silloiselle työnantajalle.”

(HS 26.2.2007)

”Vammaisen työllistyminen toisi yhteiskunnalle säästöjä, kun hänen eläkkeensä jäisi lepäämään tai loppuisi kokonaan.”

(HS 3.2.2007)

Näissä mielipidekirjoitusten argumentoinneissa kirjoittajat ottavat tarkasteluun niin taloudelliset kuin muunkinlaiset hyödyt. Taloudellisia hyötyjä pohditaan mielipidekirjoituksissa eniten. Muunlaisina, aineettomina, hyötyinä mielipidekirjoituksissa esitellään esimerkiksi vammaisen ihmisen kannalta yhteisöön kuuluminen, työnantajan kannalta yrityksen imagon nostatus ja yhteiskunnan kannalta helpotusta työvoimapulaan. Seuraavaan olen poiminut joitakin esimerkkejä, joissa kirjoittaja on käsitellyt aineettomia hyötyjä.

”henkilön on mahdollista käyttää oppimiaan taitoja työelämässä, osallistua ja kuulua yhteisöön.”

(HS 23.4.2007)

”työvoimapulan avaamat uudet työllistymismahdollisuudet jäävät vammaisten osalta hyödyntämättä.”

(HS 26.2.2007)

”Monimuotoisessa työyhteisössä ja yrityksessä toimintarajoitteita tai erilaisuutta ei nähdä ongelmana, vaan voimavarana, joka on avain menestykseen.”

(HS 26.2.2007)

Taloudellisuutta ja hyötyjä painottavan diskurssin mukaisissa lausumissa vammaisen oikeutta työhön ei pohdita. Työttömyyden nähdään ratkeavan valtion tuilla, niiden hakemisen helpottamisella ja niiden myöntämisellä nykyistä pidemmäksi ajaksi. Tämän diskurssin mukaisiin lausumiin sisältyy uskomus, että vammaisten työttömyys ratkeaisi, jos rahaa olisi enemmän tai vammaiset ihmiset muuttuisivat taloudellisesti kannattavaksi tai muulla tavalla hyödylliseksi työvoimaksi.

Taloudellisuutta ja hyötyjä painottava diskurssi nousee taloudellisesta ajattelusta. Yhteiskuntamme rakentuu nykyään hyvin voimakkaasti taloudelliselle ajattelulle, joten ei liene yllättävää, että taloudelliset seikat nousevat esiin myös vammaisuudesta puhuttaessa. Kyseinen diskurssi esiintyy 11 mielipidekirjoituksessa 14:stä. Näin ollen sen ase-

ma aineistossa on vallitseva. Vammaisuuden malleista tämän diskurssin taustalla vaikuttaa voimakkaimmin yksilöllinen malli. Tämän diskurssin mukaisissa lausumissa pyritään luomaan keinoja, joilla vammaisista yksilöistä saataisiin taloudellisesti vähemmän riskialttiita ja heidän palkkaamisestaan näin kannattavampaa.

Myös Oliver (2009, 45–46) puhuu taloudellisista resursseista ja niiden hyödyntämisestä. Hän korostaa, että yksilöön panostaminen on vähäisten taloudellisten resurssien hukkaamista. Hänen mukaansa olisi järkevämpää ja edullisempaa keskittyä esimerkiksi ympäristön muuttamiseen esteettömäksi kuin maksaa jokaiselle liikuntavammaiselle erikseen kuntoutusta ja apuvälineitä. Ympäristön muutoksista hyötyisi useampi vammaisen ihminen kerralla. Myös vammattomat ihmiset – esimerkiksi äidit lastenvaunujen kanssa – voisivat hyötyä tällaisista muutoksista. Edellä kuvatuissa mielipidekirjoituksissa ei tämänkaltaista ajattelua taloudellisista resursseista esiinny. Sen sijaan niissä kuvastuu vammaisuuden yksilölliseen malliin liittyvä taloudellinen ajattelutapa.

6.3 Palvelujärjestelmädiskurssi

Mielipidekirjoituksissa erottuu myös ajattelu, jossa työttömyyden nähdään liittyvän ennen kaikkea palvelujärjestelmien pulmiin, kuten työeläkejärjestelmiin ja työvoimahalinnon palveluihin. Vammaisten ihmisten työttömyys nähdään voitavan ratkaista näitä rakenteita parantamalla. Palvelujärjestelmädiskurssissa ongelman nähdään siis olevan muualla kuin vammaisessa ihmisessä. Olen poiminut seuraavat esimerkit kuvaamaan tyypillistä palvelujärjestelmädiskurssin mukaista kirjoittelua.

”Jo nyt työnantajan työeläkemaksua on alennettu, jos iso työnantaja palkkaa vajaakuntoisen työntekijä, mutta tietoa mahdollisuudesta saa etsimällä etsiä. - - - Myös eläkkeen lepäämäänjättämismahdollisuus tunnetaan huonosti.”

(HS 7.8.2010)

”Toisaalta työkyvyttömyyseläkejärjestelmä on kankea, eikä kannusta työn tekemiseen.”

(HS 23.4.2007)

”Lisäksi eläkkeellä oleva henkilö on käytännössä työvoimahallinnon työllistämispalveluiden ja -tukien ulkopuolella.”

(HS 23.4.2007)

”Toinen syy on työnantajia rasittava vanhanaikainen eläkevastuujärjestelmä.”

(HS 26.2.2007)

”Julkisessa työvoimapalvelussa tulee käyttää hyväksi työllistämistukijärjestelmän kaikki mahdollisuudet työnhakijoiden työllistämiseksi.”

(HS 9.2.2007)

Palvelujärjestelmädiskurssin mukaiset lausumat uskovat työllistymisen ongelman olevan vammaisen yksilön sijaan palvelujärjestelmien toimintatavoissa. Vammaisuuden ei kuitenkaan katsota syntyvän näissä palvelujärjestelmissä, eikä syrjintää oteta tarkasteluun.

Palvelujärjestelmädiskurssi nousee esiin 9 mielipidekirjoituksessa 14:stä. Näin ollen sen asema aineistossa on melko vahva. Vehkakosken (Vehkakoski 2006, 52) jaotteluun perustuen palvelujärjestelmädiskurssi saa aineistossa nousevan aseman. Se tuo aineistossa uutta näkökulmaa vammaisten ihmisten työttömyyteen yksilön ominaisuuksien käsitteilyn rinnalle.

6.4 Oikeuksia painottava diskurssi

Mielipidekirjoituksissa esiintyvän oikeuksia painottavan diskurssin mukaisissa lausumissa perustellaan vammaisten työllistämistä ja työssäkäyntiä vetoamalla ihmisoikeuksiin ja vammaisten oikeuksiin. Työttömyys nähdään diskurssissa johtuvaksi siitä, ettei vammaisten oikeuksia ole toteutettu, vaikka sopimuksiin on sitouduttu. Vammaiset pitäisi työllistää siitä yksinkertaisesta syystä, että heillä on oikeus samaan kuin jokaisella

muullakin tässä yhteiskunnassa. Ongelmaa ei nähdä vammaisissa ihmisissä itsessään, vaan siinä, ettei yhteiskunta toteuta heidän oikeuksiaan. Oikeuksia painottavan diskurssin mukaisessa ajattelussa ei pohdita, onko yhteiskunnalla varaa tai rakenteita toteuttaa näitä oikeuksia.

Joissakin oikeuksia painottavan diskurssin mukaisista kirjoituksista mainitaan nimeltä sopimuksia, joissa vammaisten oikeus työntekoon ja tasavertaisuuteen muiden kanssa on kirjattu. Tällaiset lausumat tulevat esiin vammaisten ihmisten oikeuksia puolustavien henkilöiden – Vammaisfoorumin, Kehitysvammaliiton, Näkövammaisten keskusliiton ja Kuuloliiton edustajan – kirjoituksissa. Olen poiminut näistä lausumista seuraavat esimerkit:

”Suomi on allekirjoittanut vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen”

(HS 16.11.2010)

”Siihen kun velvoittaa myös YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista. Sopimuksen mukaan vammaisilla ihmisillä on oikeus työhön täysin samoin perustein kuin muillakin.”

(HS 16.12.2009)

”Vammaisten syrjäyttäminen tietyiltä aloilta ei palvele inklusioajattelua eikä ole linjassa YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen kanssa.”

(HS 1.8.2010)

Kansallisia tai kansainvälisiä sopimuksia ei mainita kaikissa tämän diskurssin mukaisissa lausumissa nimeltä. Olen kuitenkin laittanut lausuman tämän diskurssin alle, jos siinä on ollut sellaista sisältöä kuin ”syrjäytymistä tulee ehkäistä”, ”yhteiskunnassa kaikkein tulee olla yhdenvertaisia” ja ”ihmisarvoinen elämä kuuluu jokaiselle”. Tällaisia lausumia mielipidekirjoituksissaan esittävät Näkövammaisten keskusliiton, Kuuloliiton ja

Nuorten Ystävät ry:n, VATES-säätiön ja työllistymishankkeen edustajat. Seuraavaksi muutama esimerkkilause tällaisesta ajattelusta:

”Syrjäytymisen ehkäisemiseksi tärkeää on se, että työllistymisen tukipalveluihin pääsee”

(HS 24.1.2011)

”Otetaan kaikki vähemmän tai enemmän vammaiset tai muutoin osatyökykyiset mukaan työelämään modernin yhteiskunnan edellyttämien normaaliuden ja yhdenvertaisuuden periaatteiden mukaisesti ilman leimaa otassa.”

(HS 30.6.2010)

”Euroopan yhdenvertaisten mahdollisuuksien teemavuotena 2007 tulisi kiinnittää huomio monimuotoisuuteen työelämässä.”

(HS 26.2.2007)

Oikeuksia painottavassa diskurssissa on merkkejä sosiaalisen vammaismallin mukaisesta ajattelusta, jossa korostetaan vammaisten ihmisten oikeuksia ja ajatellaan vammaisten ihmisten olevan samanlaisia muiden ihmisten kanssa. Yksilöitä ei jaeta vammojen tai vammattomuuden perusteella eri luokkiin, vaan kaikkien tulisi olla yhdenvertaisia keskenään.

Oikeuksia painottava diskurssi näkyy kuudessa mielipidekirjoituksessa 14:stä. Tässä mielessä diskurssin asema tämän opinnäytetyön tarkasteluajanjaksona on melko heikko. Toisaalta ihmisoikeuksiin vetoaminen on tekona voimakas ja kiistämätön. Etenkin kun otetaan huomioon YK:n (2009), EU:n (2006) ja Suomen (2010) linjanteen vammaisten oikeuksia viime vuosina, diskurssin voi olettaa olevan nousevassa asemassa.

6.5 Yhteiskunnallinen diskurssi

Yhteiskunnallinen diskurssi perustuu vammaisuuden sosiaaliseen malliin, joka katsoo vammaisuuden rakentuvan suhteessa yhteiskuntaan ja ympäristöön. Diskurssi ilmenee mielipidekirjoituksissa niissä lausumissa, jotka puhuvat syrjinnästä tai marginalisoimisesta. Vammaisten ihmisten työttömyys nähdään johtuvaksi siitä, että heitä syrjitään tai heidät on marginalisoitu. Syy ei ole vammaisissa ihmisissä, muiden ihmisten asenteissa, sopimattomissa palveluissa tai liian vähissä resursseissa, vaan vammaisten ihmisten yhteiskunnallisessa syrjinnässä.

Yhteiskunnalliseen diskurssiin sisältyy myös yhdessä mielipidekirjoituksessa esiintyvä ajatus siitä, että vammaisten henkilöiden työttömyyden esteitä ovat taloudellisten resurssien tai rakenteiden puutteiden lisäksi myös esimerkiksi fyysisesti esteelliset rakennukset ja työpaikat ja erinäisten tahojen asenteet. Vammaisten ihmisten työttömyyttä ei tällöin pystytä ratkaisemaan muuttamalla vain yhtä ongelmallisista asioista, vaan ratkaisun löytymiseksi tulisi vaikuttaa niihin kaikkiin: luoda rakenteita, synnyttää resursseja ja muuttaa ympäristöä esteettömäksi niin fyysisellä kuin henkiseläkin tasolla. Tällainen kirjoittelu mukailee Oliverin (2009, 45, 49–57) esittämiä ajatuksia.

Seuraavassa joitakin esimerkkejä tästä diskurssista:

”mukana on voimakkaasti syrjiviä elementtejä, jotka vaarantavat muun muassa vammaisten yhdenvertaisen kohtelun.”

(HS 1.8.2010)

”Toinen peruste vammaisten marginalisoimiseen on monien saama kansaneläke.”

(HS 3.2.2007)

Yhteiskunnallinen diskurssi tulee aineistossa näkyviin kolmessa mielipidekirjoituksessa 14:stä. Näin ollen se on aineiston harvinaisin diskurssi. Sitä käyttävät aineistossa vammaisjärjestöjen (Invalidiliitto, Näkövammaisten keskusliitto ry, Kuuloliitto ry) edusta-

jat. Vähäisestä esiintymisestään johtuen yhteiskunnallisen diskurssin asema aineistossa on melko heikko. Se ei tunnu asettuvan mihinkään Vehkakosken määrittelemistä asemista (Vehkakoski 2006, 52), joten nimeän sen aseman häilähtäväksi.

7 YHTEENVETO DISKURSSEISTA

Edellä olen tarkastellut ammatti-ihmisten mielipidekirjoituksia määritellen niistä löytyvän viisi diskurssia, joita olen tarkastellut lähemmin muun muassa eritellen niiden sisältöjä. Tässä kappaleessa teen tarkasteluista yhteenvedon taulukon avulla (Taulukko 2).

Diskurssit esitetään taulukossa samassa järjestyksessä kuin edellä luvussa 6. Esitysjärjestys perustuu kahteen seikkaan. Yhtäältä siirrytään yksilöllisen vammaismallin mukaisesta diskurssista asteittain sosiaalisen vammaismallin mukaiseen yhteiskunnalliseen diskurssiin. Näiden diskurssien välissä on kolme muuta diskurssia, joissa kussakin on vaikutteita joko yksilöllisestä tai sosiaalisesta mallista ja niiden lisäksi taloudellisesta ajattelusta tai vammaisten oikeuksista. Diskurssien esittelyjärjestys kuvaa myös niiden yleisyyttä eli sitä, kuinka monessa mielipidekirjoituksessa kyseistä diskurssia on käytetty. Kun taulukkoa lukee vasemmalta oikealle, siirrytään hegemonisesta asemasta häilähtävään asemaan.

	Yksilöllinen diskurssi	Taloudellisuutta ja hyötyjä painottava diskurssi	Palvelujärjestelmädiskurssi	Oikeuksia painottava diskurssi	Yhteiskunnallinen dis- kurssi
sisältö	yksilön ominaisuudet	taloudelliset ja muut hyödyt	toimivat ja ongelmalliset palvelut	vammaisten oikeudet	syrjintä, marginalisointi, esteellisyys
taustalla vaikuttava malli	yksilöllinen malli	taloudellinen ajattelu, yksilöllinen malli	vaikutteita sosiaalisesta mallista	vammaisten oikeuksien julistukset, vaikutteita sosiaalisesta mallista	sosiaalinen malli
käyttäjät	kaikki kirjoittajat	ei erityisyyttä käyttäjissä	ei erityisyyttä käyttäjissä	vammaisten asioita ajavien järjestöjen edustajat, työllistymishankkeiden edustajat	vammaisjärjestöjen edustajat
yleisyys	14 kirjoituksessa	11 kirjoituksessa	9 kirjoituksessa	6 kirjoituksessa	3 kirjoituksessa
asema	hegemoninen, vallitseva	vallitseva	nouseva	nouseva	häilähtävä

Taulukko 2. Mielipidekirjoitusten diskurssit.

Oikeuksia painottava ja palvelujärjestelmädiskurssi voitaisiin toisaalta katsoa myös yhteiskunnalliseen diskurssiin kuuluvaksi, sillä näiden diskurssien mukaisessa ajattelussa ongelman ydin ei ole yksilössä. Kummassakin on siis nähtävissä jonkinlaista sosiaalisen vammaismallin vaikutusta. Olen kuitenkin halunnut erottaa ne omiksi diskursseikseen pitääkseni yhteiskunnallisen diskurssin selkeästi Oliverin ja sosiaalisen vammaismallin mukaisen ajattelun ohjaamana. Oliver korostaa, että monenlaisia lievennettyjä muotoja sosiaalista vammaismallista on julkaistu, ja tästä syystä olen pyrkinyt pysymään uskollisena sen mukaiselle ajattelulle. (Oliver 2005.)

Tässä opinnäytetyössä tarkastelluissa 14 mielipidekirjoituksessa ammatti-ihmisten ajattelua näyttää ohjaavan yksilöllinen vammaismalli. Se esiintyy jokaisessa mielipidekirjoituksessa. Näyttää siltä, että ammatilaisen on ikään kuin osoitettava tunnistavansa tämän ajattelutavan. Näin ei ole muiden diskurssien kohdalla. Esimerkiksi oikeuksia painottavaa diskurssia kaikki ammatilaiset eivät nosta esiin kommentoidakseen sitä jollain tavalla. Sen tuovat esiin vain ne ammatilaiset, jotka haluavat vedota siihen vaihtoehtoisena näkökulmana yksilöllisen diskurssin sijaan.

Vaikka yksilöllinen malli nousee kirjoituksissa selkeään asemaan, ammatti-ihmiset tuovat mielipidekirjoituksissaan esiin myös muita, yksilöllisen diskurssin mukaiselle ajattelulle vaihtoehtoisia näkökulmia. Tämä tapahtuu pääosin taloudellisuutta ja hyötyjä painottavan, oikeuksia painottavan ja palvelujärjestelmädiskurssin kautta.

Kaikkein voimakkaimmin yksilöllisen diskurssin sisältämiä ajatuksia haastaisi yhteiskunnallisen diskurssin ja siten vammaisuuden sosiaalisen mallin mukainen ajattelu. Sen mukaisia lausumia esitetään vain kolmessa ammatilaisten mielipidekirjoituksessa 14:stä. Tässä aineistossa näyttää siltä, että vammaisalan ammatilaiset eivät kovinkaan laajasti ole omaksuneet sosiaalisen vammaismallin mukaista ajattelua. Toisaalta aineistoani voisi tässä kohdin tarkastella Hammellin kirjoitusten mukaisesti. Hammell (2006, 69–70) on havainnut sosiaalisen vammaismallin aiheuttaneen vastustusta perinteisen yksilöllisen mallin mukaan ajattelevissa ihmisissä, myös ammatilaisissa. Kirjoittajat ovat saattaneet ajatella, että ammatilaisena sosiaaliseen vammaismalliin liian voimakkaasti tukeutuminen mielipidekirjoituksessa voisi aiheuttaa vastustusta, ja ovat tästä syystä painottaneet kirjoituksensa toisin.

Kilpailevia näkökulmia ja vaihtoehtoisia selityksiä siis on, mutta yksilöllisen mallin mukainen ajattelu tuntuu vaihtavan niitä näissä mielipidekirjoituksissa (Jokinen ym. 1993, 24–29; Foucault 2005). On yhteiskunnan palveluiden ja rakennetun ympäristön muuttumisen kannalta ongelmallista, jos ammattilaiset eivät näe yhteiskunnan osuutta ongelmien synnyssä. Jos ammattilaiset näkevät vammaisuuden johtuvan yksilön vammasta ja siten yksilöstä, he oletettavasti suuntaavat toimenpiteensä yksilöihin fyysiseen ympäristöön ja palveluihin tehtävien muutosten sijasta. (Oliver 2009.) Vain yksilöihin kohdistuvilla toimilla vammaisten ihmisten työnsaanti ja työnteko tuskin kuitenkaan mahdollistuu.

8 POHDINTA

Pohdin analyysia tehdessäni, tulkitsinko aineistoa liian kriittisesti suhteessa vammaisuuden sosiaaliseen malliin. Joidenkin lausumien kohdalla mietin, voisiko niiden nähdä olevan merkkejä sosiaalisesta mallista. Halusin kuitenkin pysyä uskollisena Oliverin (2009) jyrkälle mallille ja siten vammaisten ihmisten omalle näkemykselle. Tein tämän etenkin siksi, että aineistoni koostuu vain ammattilaisten kirjoituksista, vammaisten omien näkemysten sijaan. Löydökseni on linjassa esimerkiksi Teittisen (2006) kanssa: sosiaalinen vammaismalli ei hänenkään mukaansa ole saanut vahvaa jalansijaa Suomessa.

Opinnäytetyöni tulkintaa ei ollut ohjaamassa aivan vastaavaa aiempaa tutkimusta ja olin siis tulkinnan ja diskurssien nimeämisen suhteen melko omillani. Toisaalta juuri tällainen aineiston kanssa työskentely kuuluu diskurssianalyysiin (Jokinen ym. 1993). Vammaisuuden yksilöllisen mallin vallitsevuus ja sosiaalisen mallin heikko esiintyminen yllättivät minut, mikä osoittaa, etten ole tulkinnut aineistoani ennakko-oletusten mukaisesti.

Kaikki ammatilaiset kommentoivat yksilöllistä diskurssia tämän opinnäytetyön mielipidekirjoituksissa. Näin tehdessään he hyväksyvät yksilöllisen vammaismallin hegemonisen aseman, vaikka eivät välttämättä usko kyseiseen malliin vammaisuuden selittäjänä. Yksikään muu diskurssi ei yksinään riitä mielipidekirjoituksissa selittämään vammaisuutta, vaan niiden kanssa samassa kirjoituksessa kommentoidaan aina myös yksilöllistä diskurssia jollain tavalla.

Mielipideosasto kaipaisi sellaista ammatilaisen kirjoitusta, jossa nojattaisiin voimakkaasti yhteiskunnalliseen diskurssin ja tuotaisiin esiin vammaisuuden sosiaalista mallia. Tämä tulisi tehdä siitä huolimatta, että sosiaaliseen malliin tukeutuminen voisi synnyttää vastustusta (Hammell 2006). Etenkin Suomessa olisi tärkeää julkisesti kyseenalaistaa yksilöllisen mallin selittävyys, sillä täällä sitä ei ole vahvasti kritisoitu (Teittinen 2006).

Yksilöllisen mallin valta-aseman horjuttamisessa ja yleisen mielipiteen muuttamisessa esimerkiksi juuri sanomalehtien mielipideosastot voisivat olla hyvä väylä. Tässä alulle-

panijana voisivat olla sosiaalialan ammattilaiset sitouduttuaan yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja heikommassa asemassa olevien puolustamiseen. Toivon, että opinnäyte-työni toimii puheenvuorona sosiaalisen vammaismallin puolesta ja näin omalta osaltaan vaikuttaa vammaisten ihmisten työllistymiseen.

LÄHTEET

Burr, V. 2004. Sosiaalipsykologisia ihmiskäsityksiä. Suom. Vainonen, J. Tampere: Vastapaino. Alkuperäinen teos 2002.

Euroopan neuvoston vammaispoliittinen toimintaohjelma. 2006. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Foucault, M. 2005. Tiedon arkeologia. Suom. Kilpeläinen, T. Tampere: Vastapaino. Alkuperäinen teos 1969.

Hammell, K. 2006. Perspectives on Disability & Rehabilitation Contesting assumptions; challenging practice. Edinburgh: Churchill Livingstone.

Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. 1993. Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. 1999. Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino.

Oliver, M. 2009. Understanding disability From Theory to Practice. Toinen painos. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Ollikainen, A-M. 2008. Marginaalin marginaalissa? Vammaiset ja osatyökykyiset henkilöt työllistymispalveluiden reunoilla. Helsinki: VATES-säätiö.

Pajunen, T., Vuorenpää, K., Nikula, L., Österlund, K., Mäenpää, M., Ahlström, M., Sepälä, H. 2010. Työllä osallisuutta? Yhteisvastuu 2008 -hankkeiden loppuraportti.

Pietikäinen, S. & Mäntynen, A. 2009. Kurssi kohti diskurssia. Tampere: Vastapaino.

Potter, J. & Wetherell, M. 1987. Discourse and Social Psychology Beyond Attitudes and Behaviour. 8. painos. Lontoo: Sage Publications.

Reinikainen, M-R. 2007. Vammaisuuden sukupuolittuneet ja sortavat diskurssit: yhteiskunnallis-diskursiivinen näkökulma vammaisuuteen. Jyväskylän yliopisto. Department of Social Sciences and Philosophy. Väitöskirja.

TAMK. 2012. Opinto-opas. Tulostettu 10.4.2012.
<http://opinto-opas.tamk.fi/ops/opas/ops/kops.php?y=2011&c=961&lang=fi>

Teittinen, A. 2006. Merkintöjä vammaisuuden tutkimuksen itseymmärryksestä. Teoksessa Teittinen A. (toim.) 2006. Vammaisuuden tutkimus. Helsinki: Yliopistopaino, 15–45.

Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010–2015. 2010. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Vehkakoski, T. 2006. Leimattu lapsuus? Vammaisuuden rakentuminen ammatti-ihmisten puheessa ja teksteissä. Jyväskylän yliopisto. Department of Special Education. Väitöskirja.

Vehmas, S. 2003. Vammaisuuteen liittyvien rajoitteiden vähentäminen – Yksilöön ja yhteisöön kohdistettavien toimenpiteiden moraalinen oikeutus. Teoksessa Ladonlahti T., Naukkarinen A. & Vehmas T. (toim.) 2003: Poikkeava vai erityinen? Erityispedagogiikan monet ulottuvuudet. Jyväskylä: Atena, 103–122.

Williams, G. 2001. Theorizing Disability. Teoksessa Albrecht G., Seelman K. & Bury M. (toim.) 2001. Handbook of Disability Studies. Thousand Oaks, California: Sage Publications, 123–144.

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja. 2009. Helsinki: Suomen YK-liitto.